

Актуальні
питання
слов'янського
мовознавства

Випуск XIX

Одеса-2024

Міністерство освіти і науки України

Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Кафедра слов'янського мовознавства

*Актуальні питання
слов'янського мовознавства*

Випуск XIX

Одеса
2024

ББК 81.41я43
УДК 808.1 (082)

У збірнику вміщені статті зі широкого кола лінгвістичних та методичних проблем славістики: з питань історії та теорії слов'янських мов, методики викладання дисциплін славістичного та лінгвістичного циклу.

Для викладачів вищих та середніх навчальних закладів, аспірантів, студентів, усіх, хто цікавиться проблемами сучасного слов'янознавства.

Відповідальний редактор –

О.О. Ілясов

Редакційна колегія збірника:

доктор філологічних наук, професор *В.Б. Мусій*
кандидат філологічних наук, доцент *О.М. Новак*
кандидат філологічних наук, доцент *М.А. Сокаль*
кандидат філологічних наук, доцент *О.О. Кон*
кандидат педагогічних наук, доцент *А.О. Буднік*
кандидат філологічних наук, доцент *Н.І. Кердівар*
кандидат філологічних наук, викладач *В.В. Дашкова*
викладач *Н.К. Турбарова*
викладач *О.О. Ілясов*

Рецензенти:

Н.Г. Ареф'єва – доктор філологічних наук, професор, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Ю.А. Шпаляренко – кандидат педагогічних наук, старший викладач, ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Друкується за ухвалою Вченої ради ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»,
протокол № 7 від 26 грудня 2024 року

© Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», 2024

© Кафедра слов'янського мовознавства, 2024

© О.О. Ілясов, упорядник, 2024

<i>Топал Д.Ю. (науковий керівник – к. філол. н., доцент Сокаль М. А.)</i>	
Про засвоєння навички правильного письма здобувачами початкової освіти.....	91
<i>Мирзахмедова К.М. (науковий керівник – к. філол. н., доцент Сокаль М. А.)</i>	
Організація роботи над елементами лексики у початковій школі.....	95
<i>Атаман М.С., Кон О.О.</i>	
Особливості збагачення мовлення учнів початкових класів фразеологічними одиницями на основі міжпредметних зв'язків.....	98
<i>Гур'янова Д.С., Кон О.О.</i>	
Етимологічна робота на уроках української мови у початкових класах.....	106
<i>Салій Ю. (науковий керівник – к. філол. н., доцент Сокаль М. А.)</i>	
Особливості монологічного мовлення та завдання для його розвитку у здобувачів початкової освіти.....	113
<i>Саєнко О.Р., Кон О.О.</i>	
Формування мовленнєвої компетенції учнів початкових класів засобами лінгвістичної казки.....	119
<i>Закаляпіна С.С., Кон О.О.</i>	
Активізація словникового запасу молодших школярів під час роботи з текстами художніх творів.....	127
<i>Кон О.О.</i>	
Практичні аспекти вивчення латинської мови у закладах вищої освіти.....	135
<i>Сокаль М.А., Ілясов О.О.</i>	
Зайомство майбутніх перекладачів з невербальною складовою етикету.....	142
<i>Ілясов А.А., Кон О.О.</i>	
Ігри з лінгвістичним компонентом як засіб розвитку мовленнєвої компетенції здобувачів вищої освіти на практичних заняттях з риторики.....	149
<i>Дашкова В.В.</i>	
Зоосемічні фразеологічні одиниці як аспект вивчення лексики української мови іноземними студентами.....	157
НАШІ АВТОРИ.....	166

ЗООСЕМІЧНІ ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ ЯК АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ІНОЗЕМНИМИ СТУДЕНТАМИ

У статті здійснено спробу прокоментувати зоосемічні фразеологічні одиниці на матеріалі сучасної української жіночої прози як засіб підвищення комунікативної компетенції іноземних студентів. Розглянуто ключові зоолексеми українського простору, які важливі для розвитку і збагачення освітніх проєктів, спрямованих на знайомство іноземців з Україною та її довкіллям у процесі вивчення української мови як іноземної. Звернено увагу на окремі характеристики фразеологічних одиниць із зоосемічним компонентом, а також запропоновано та описано фразеологічно репрезентовану тематичну групу досліджуваних фразеологізмів для свідомого опанування й використання у комунікації студентів-іноземців. Підкреслено, що для усвідомлення значення фразеологічних одиниць і вдосконалення комунікативної компетенції іноземних студентів доцільно запропонувати виконання вправ із різноманітними завданнями: 1) визначити до якої тематичної групи належать досліджені фразеологічні одиниці; 2) скласти діалоги з інсценізацією; 3) знайти в поданих уривках художньої прози сучасних письменниць зоосемічні фразеологічні одиниці.

Ключові слова: зоосемізм, фразеологічна одиниця, українська мова як іноземна, комунікативна компетентність, іноземні студенти, сучасна українська жіноча проза.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення розвиток науки в суспільстві зростає і потреба у підвищенні комунікативної компетенції іноземних студентів не тільки під час вивчення української мови як інозем-

ної, але й для сприйняття та розуміння розмовного мовлення у повсякденному житті на території України. Вербально реалізувати міжособистісне спілкування студентів-іноземців під час розмов або вирішення проблеми через фразеологічні одиниці, що накопичуються з культурної спадщини української нації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зараз наукова література переконує, що в мовознавстві та лінгводидактиці теоретичне та практичне вивчення фразеології досить актуальне. Зокрема, Л. Азарова, Г. Кузь, Т. Лагута, Н. Скиба, Т. Пустовіт, Т. Фролова та ін. вивчають особливості формування комунікативної компетенції та цінність фразеологічних одиниць під час вивчення української мови як іноземної.

Постановка завдання: На сьогодні в українській фразеології є безліч невирішених питань та дискусій, щодо ґрунтовного удосконалення фразеологічних одиниць під час викладання української мови як іноземної, що й зумовило вибір теми та пояснює **актуальність** дослідження.

Мета статті – ознайомити іноземних студентів із багатогранністю зоосемічних фразеологічних одиниць на матеріалі сучасної української жіночої прози. Поставлена мета передбачає розв’язання таких **завдань**: 1) з’ясувати особливості тлумачення «зоосемізм» та «фразеологічна одиниця»; 2) виокремити знакову специфічність фразеологічних одиниць; 3) ознайомити іноземних студентів із зоологічною тематичною групою фразеологічних одиниць сучасної української жіночої прози; 4) розпочати створення ситуаційних завдань для визначення та використання зоосемічних фразеологічних одиниць в українській прозі сучасних письменниць, студентами – іноземцями.

Виклад основного матеріалу. Серед проблем, що належать до компетенції вивчення сучасної фразеології, фразеологічні одиниці із зоосемічним компонентом привертають особливу увагу науковців. Це обумовлено тією роллю, яку традиційно відіграють фразеологізми-зооніми у

свідомості мовної особистості. Вони є важливою складовою мовної практики, регулярно і плідно використовуються у художніх творах, афоризмах, прислів'ях і повсякденному розмовному спілкуванні.

Вважаємо за необхідне погодитися з думкою О. Селіванової, що фразеологізми називає лінгвосеміотичним феноменом, «який формує особливу «підмову», одне з концентричних кіл мови, у якому в усталеній формі зберігаються і транслуються уявлення етносу про світ, культурна й історико-міфологічна інтеоризація дійсності та внутрішнього рефлексивного досвіду народу». [10; 11].

Фразеологізми – душа кожної національної мови, у якій неповторним чином виражають дух і своєрідність нації [11, 325].

Як зазначають видатні філологи, розгалужена система способів номінації, функціонального призначення лексем, зв'язків між словом і об'єктом відбилася у наявності значної кількості відповідних термінологічних одиниць: зоолексема, зооморфізм, зооморфний фразеологізм, зооморфна метафора, зоометафора, зоосемізм [5; 5].

На основі вищезазначеного дослідження науковців у подальшій роботі будемо використовувати термін «фразеологічна одиниця» (далі ФО), а також «зоосемізм / зоолексема».

Зоосемізми фразеологічних одиниць можуть бути використані для підготовки до занять із української мови як іноземної для студентів-іноземців, насамперед при описі історії України, традицій, вірувань, пісень, казок, легенд та ін. Особливо значущою є роль таких назв як асоціативних, що сприяють збагаченню мовних образів, розширенню художнього мислення та словникового запасу.

На цій підставі запропонуємо знайомство іноземних студентів із зоосемічними ФО сучасної української жіночої прози за основними критеріями відбору фразеологічних одиниць для їх подальшого навчання: 1)

за будовою (проста); 2) за частотністю вживання; 3) семантична прозорість; 4) культурна значущість; 5) навчальна доцільність.

Фразеологічні одиниці із зоосемічними компонентами, такими як: «*Працювати як віл*» (дуже тяжко), є частотними, образними і культурно значущими саме в сучасній українській жіночій прозі.

На нашу думку, треба акцентувати увагу не лише на науковий стиль мовлення, а перш за все приділяти найбільше уваги під час викладання української мови як іноземної розмовному стилю, бо саме його основне призначення – бути засобом невимушеного спілкування, а живого обміну думками, з'ясування побутових стосунків та широке використання загальноновживаних слів у певній країні.

Іноземним студентам важко сприймати навчальний матеріал не розуміючи семантики різних слів, висловів та речень саме з ФО. Тому на основі невеликого професійного досвіду зроблено припущення, що дуже часто за програмовим матеріалом, під час вивчення лексичної теми «Довкілля / Навколишнє середовище» студентам цікаво дізнатися про українських тварин та їх символічне значення, представлені ФО.

На наш погляд, серед складних і багатогранних відносин людини з довкіллям особливе значення для розвитку людського суспільства є взаємовідношення «людина – природа», зокрема «людина – тваринний світ», оскільки освоєння світу полягає у пізнанні його закономірностей.

Так, в сучасній українській жіночій прозі відображено ФО як із позитивним, так і з негативним значенням. Лексеми-зооніми відіграють важливу роль у формуванні семантичної структури таких ФО, визначаючи їхню змістову специфіку. Завдяки своїй семантичній багатозначності лексеми-зооніми входять до складу стійких виразів, що відображають поведінку певних тварин. З теоретичної точки зору, для зооморфного позначення людини може бути використана будь-яка назва тварини. Однак

на практиці коло цих тварин обмежується тими, які легко розпізнаються і є знайомими студентам у повсякденному житті [1;128]

Спробуємо окреслити коло знакових зоолексем, визначити область потенційного використання цих назв та зображень відповідних тварин в українській символіці [5;124]

Фактичний матеріал української жіночої прози сучасних письменниць дає змогу виокремити зоолексеми, згрупованих у три групи: «Свійські тварини», «Синантропи», «Дикі тварини».

I. Свійські тварини. Ця група зоолексем представлена назвами найбільш знайомих тварин, які пов'язані з давнім побутом і поняттями господарського добробуту і сталості переважно тільки для сільських поселень: *баран, бик, ягня, віл, кінь, кіт, коза, корова, пес, свиня*. **Наприклад:** «*Ти можеш мені пообіцяти, що не викинеш, як завжди, якогось коника*» [12; 36] (пор.: *викинути коники*) – «1. Робити що-небудь незвичайне, несвідоме або легковажне, пусте» [13; 90]; «*Часи змінилися, й вона – на коні!*» [9; 79] (пор.: *на коні* з сл. бути) – «у виграшному становищі» [13, 388]; «*А тут ти починаєш гнати коней...*» [2; 151] (пор.: *гнати гоним*) – «1. Швидко пересуватися» [13; 174]. Для іноземних студентів доречно пояснити, що *кінь* – це символ волі та нескореності нашого народу, а також працьовитості та вірності. Така тварина, як *коза* – це символ добробуту і достатку. Це невелика і невибаглива тварина, яка дає м'ясо, молоко і тепле хутро. Коза один із найстаріших тотемів українського народу. **Наприклад:** «*Зайшли ще в одну кав'ярню. Водимо козу, - уточнила Луїза*» [2; 155]. А, також не залишилися без уваги сучасних письменниць такі зоолексеми, як: *ягня та бик*. **Наприклад:** «*А взагалі батько — тупе ягня*» [12; 157]; «*Дивися, протанцюєш зі своїми жевжиками на дискотеках цей час, коли треба брати бика за роги*» [3; 131].

Серед ФО є компаративні конструкції: *немов / як побитий пес* [4; 167; 7; 55]. Цей образний вислів часто використовується для опису людини в пригніченому чи змученому стані.

Кіт є найбільш багатогранною твариною у символічному значенні, адже він поєднує у собі як позитивний, так і негативний символ: *А з того малювання поки що заробітків як кіт наплакав* [3; 173]; *Сідаєш і чекаєш, поки набігається, немов весняний кіт* [4; 167]; *Я тебе відшмагаю, як шкідливого кота* [12; 101]. Тварина виступає символом доброго духа житла, незалежності, зла темряви і смерті, шкідливого ласуна.

II. Синантропи. Група зоолексем яка виокремлює види, які здавна відомі людині як супутня фауна, і представлена назвами тварин, що поселяються біля людини в людських (переважно господарських) оселях або формують стійкі поселення в суміжних з людськими оселями: *вовчок, їжак, кажан, ласка, миша, пацюк*. **Наприклад:** *«Вона то відчувала — гра в котика і мишку тішила дівоче самолюбство»* [8; 34]; *«І в холодильнику в мене миші не вішаються»* [12; 87]; *«...всі чоловіки навколо почали мені здаватися сіримми мишами порівняно з Дмитром»* [12; 219]. Для кращого сприйняття та запам'ятовування інформації щодо зоолексеми *миша* студентами-іноземцями, треба повідомити, що у культурі українського народу *миша* є багатозначним символом, що набув різних конотацій залежно від народних уявлень і традицій. *Миша* – це символ хитрості і спритності, бідності та скромності. Отже, поставлено завдання іноземним студентам створити діалог, де б вони вжили фразеологічну одиницю із зоолексемою *миша*: *«У холодильнику миша повішалася....»* - (пор.: *миша повішалася*) – нічого немає, відсутність чого-небудь [13; 232].

III. Дикі тварини. До цієї групи входять назви тварин, які добре знайомі оскільки такі види тварин є типовими для природних екосистем, їх можна спостерігати поза людськими оселями. Зокрема, такі тварини

були об'єктами промислу, джерелом фобій або й небезпеки. До найбільш поширених зоолексем цієї групи входять *вовк, заєць, лис, олень, ведмідь* завдяки тому, що ці види добре відомі в різних регіонах. **Наприклад:** У мовленні персонажів досліджуваної прози лексемою *заєць* називають і безбілетного пасажира, чия нервозність, викликана страхом перед можливою появою контролера, нагадує природну поведінку боягузливого звірятка: *«На світанку четвертого купив квиток у загальний вагон пасажирського потяга – до найближчої станції (треба було економити гроші), далі – зайцем, інколи під сидіннями в загальних вагонах»* [3; 23]. Ця зоосемічна ФО зустрічається у повсякденному житті українців, які пересуваються громадським транспортом без квитка або грошей. З одного боку, він символізує спритність, швидкість, а, з іншого боку хитрість, брехливість, боягузтво: *«Тому й спав відтоді, як заєць під кущем: одне око дрімає, друге – навколо позирає»* [3; 25]; *«Потрібний ти мені, як зайцю стоп-сигнал»* [3; 108].

Вовк є одним із багатозначних символів в українській культурі, уособлюючи як позитивні, так і негативні риси. Це символ сили та сміливості, самотності та свободи. Наприклад: *«Про вовка річ, а він навстріч»* [6; 60]; *«Про вовка помовка, — Соня кивнула головою в бік вулиці»* [12; 53]; *«Вреши-реши не такий страшний вовк, як його малюють»* [12; 121]. А, також одинично виокремлена лексема *ведмідь* – у значенні допомоги, яка не приносить ніякої користі, а тільки ускладнює ситуацію. **Наприклад:** *«Не думаю, що тобі подякують друзі за таку ведмежу послугу»* [8; 123].

Отже, треба пояснити іноземним студентам, що для зооморфного найменування людини може використовуватися будь-яка назва тварини, проте практично коло тварин звужується до доступного для огляду їхньої кількості, головним чином тих, із якими сучасний українець (стосовно середовища свого існування) знайомий досить добре. [1; 128].

Запропонувати студентам-іноземцям виконати завдання: *Знайти зоосемічні фразеологічні одиниці з уривків сучасної української жіночої прози. Підкреслити їх та спробувати пояснити:*

1. «Але спробуй довести цій системі, що ти **не верблюд**» [7; 25].
2. «То особливе почуття - **молодий бичок біля ялової корови**» [6; 26];
3. «Рік тому між нами **пробігла чорна дика кішка**, яка вирвалася з Лориківського кабінету» [3; 93].

Висновки: Отже, зоосемізми фразеологічних одиниць вибрані із сучасної української жіночої прози та поділені на три тематичні групи (свійські тварини, синантропи, дикі тварини), транслують те, що містять цінну інформацію про тваринний світ – через який репрезентується поведінка, характер та діяльність людини, а також впливає на світогляд українського народу і відіграють важливу роль у комунікативній компетенції іноземних студентів.

Перспективи досліджень убачаємо в подальшому опрацюванні проблеми комунікативної компетенції іноземних студентів, створюючи діалоги, розповіді, тексти, дискусії із фразеологічними одиницями сучасної української жіночої прози.

Список використаних джерел

1. Бадюл В. В. Функційно-семантичний потенціал фразеологічних одиниць в українській жіночій прозі початку ХХІ століття: лінгвокультурологічний аспект: дис...канд. філол. наук : 10.02.01 / Бадюл Вікторія Вікторівна. Одеса, 2020. 237 с.
2. Вдовиченко Г. «Пів'яблука» : роман. Київ : Нора-Друк, 2008. 240 с.

3. Гуменюк Н. Квіти на снігу: роман. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2018. 208 с.
4. Деркачова О. Дім Терези : роман. Брустурів : Дискурсус, 2018. 192 с.
5. Загороднюк І. Зоолексеми в системі візитних карток України. *В кн.: Межжеріна Г. В., О. Ю. Корчук (ред.). Світові виміри освітніх тенденцій*. Національний авіаційний університет. Видавництво НАУ, Київ, 122–126.
6. Кононенко Євгенія. Книгарня «Шок». Новели, есеї. 2 вид. Львів: Кальварія, 2010. 128 с.
7. Кононенко Євгенія. Ностальгія : повість. Львів : Кальварія, 2016. 136 с.
8. Корній Дара. Тому, що ти є : роман. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2012. 240 с.
9. Роздобудько І. Гудзик; Все, що я хотіла сьогодні...; Оленіум : романи. Харків : Фоліо, 2008. 475 с.
10. Селіванова О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти). Київ; Черкаси : Брама, 2004. 276 с.
11. Скаб М. В. Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери. Чернівці : Рута, 2008. 560 с.
12. Талан С. Купеля : збірка. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 240 с.
13. Фразеологічний словник української мови [укл. В. М. Білоноженко та ін.]. Київ : Наукова думка, 1999. 984 с.

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського»

Кафедра слов'янського мовознавства

Науково-методичне видання

**Актуальні питання
слов'янського мовознавства**

Випуск XIX

*Здано до набору 31.11.2024. Підписано до друку 15.12.2024
Папір офісний. Гарнітура «Таймс». Ум. друк. арк. 4,94.
Обл.-вид. арк. 4,56. Тираж 300 прим.*

Актуальні питання слов'янського мовознавства / відп. ред. О.О. Ілясов. Вип. XIX. Одеса : Homeless Publishing, 2024. 169 с.

У збірнику вміщені статті з широкого кола лінгвістичних та методичних проблем славістики: з питань історії та теорії слов'янських мов, методики викладання дисциплін славістичного та лінгвістичного циклу.

Для викладачів вищих та середніх навчальних закладів, аспірантів, студентів, усіх, хто цікавиться проблемами сучасного слов'янознавства.

ББК 81.41я43
УДК 808.1 (082)